

KANSER

Iti kanser ket maisa nga grupo ti saksakit nga agtaod ti saan nga normal nga kaado ti laslasag nga agoaras ken mabalin pay nga pagtaudan ti tumor. No saan nga matiped ti panagado ken panagoaras dagitoy a lasag, ti kanser ket mabalin nga iramanna iti dadduma pay nga parte ti bagi ket mabalin nga agresulta ti ipapatay. Adda aglabes ti 100 nga klase ti kanser. Ti ado nga kanser ket mapannaganan iti parte ti bagi nga pagrugianna wenno maapektaran. Importante met nga maammuan nga saan nga amin nga kanser ket aggappo tumor. Kaspagarigan iti “leukemia” ket kanser iti macuna a “bone marrow” iti uneg ti tulang ken iti dara. No masapa nga maductalan ken maagasan, dadackel iti namnama nga agbiag¹. Iti maduma-duma nga klase ti panang-agas ti kanser ket operasion, “radiation” ken “chemotherapy”.

Iti kanser, awan pilyenna a kultura, nabaknang wenno napanglao, naggapuan nga tribo wenno grupo, relihion, lalaki wenno babbai, ania man ti orientasion

nga seksual. Iti kanser ket mabalin met a patauden iti “environmental factors” acasla cadagiti madumaduma nga agagas kemiko wenno “chemicals”, “radiation”, tabako ken sigarilio ken madumaduma a microbio. Uray met pay ti pilpilyen nga estilo ti panagbiag wenno “lifestyle choices” ket mangited met ti peggad nga pakaalaan ti kanser. Mano kadagitoy ket panag-inom ti arac ken panag-tabako wenno sigarilio, awan proteksion iti pudotti inin, saan nga husto nga taraon, ken saan unay nga panaggargaroo ti bagi wenno “physical inactivity”. Para cadagiti komonidad ti Asiano Amerikano, Nitibo nga Hawaiano ken “Pacific Islander”, nalaklakada a makaala ti kanser agsipud ti panag-taeng ti sabali nga kultura, karigat ti panagbiag, kurang ti pannakaala ti sursuro, kurang ti panagpaeksamen para ti kanser, saan nga kigida a pannalasarak ti sakit (late diagnosis), kurang iti programa nga sensitibo ti kultura nga pakasursuruan ken pakammuan ti panggep ti salun-at ken panangtiped ti kanser.

Estado	Bilang ti Filipino ²
California	1,100,767
Hawai'i	182,767
New York	107,418
New Jersey	105,806
Texas	95,436
Florida	74,826

DAGITI FILIPINO AMERIKANS

Segun ti “American Community Survey Reports” ti 2004, adda 2,148,227 nga Filipino Amerikans ditoy Estados Unidos, maikadua nga kadakkelan a grupo cadagiti Asiano². Kaadduan cadagiti Filipino Amerikans ket agtataeng iti California ken Hawaii, ngem ti bilang iti Filipino ket kanaion latta nga umad-ado iti dadduma pay nga lugar ditoy Amerika.

Dagitoy makasao ti Ingles, nalaklakada nga makaala iti impormasion panggep ti salun-at, servicio

publico (i.e. Medicaid, Medicare ken “State Children’s Health Insurance Program”), mangkasao cadagiti mangitited ti servicio, ken nalaklaknada met nga maaootan dagiti rebengda nga aramiden panggep ti panagusar ti agas. Ti 77% nga Asiano ket agsaoda ti sabali nga linguahe nga saan nga ti Ingles iti pagtaenganda³. Adda 21% nga Filipinos nga saan unay nga makasao ken makaaoot ti Ingles³.

KANSER KEN TI SISTEMA TI “HEALTHCARE”

Adda koneksion ti kinapanglao ken nababa nga sueldo ti trabaho ta pataudenda ti nangatangto nga porsiento ti matay ken makaala ti sakit ngem dagidiay dakdakkal a sueldoda nga addaan nasaysaiaat nga salun-at. Apektaran met ti nababa nga sueldo ti pannakaala ti seguro para ti salun-at wenno “health care coverage.” Dies porsiento cadagiti ubbubing wenno “non-elderly” nga Filipino ket adda “Medicaid” ken 14% porsiento cadagiti “non-elderly” nga Filipino ket aoan seguro para ti salun-atda wenno “uninsured”⁴. Ti kaawan seguro para ti salun-at wenno “health care coverage” ket makatiped

ti pannakaala cadagiti eksamen nga maaramid tapno dagus a masasarakan ti saksakit a casla ti eksamen para ti kanser. No awan ti seguro para ti salun-at wenno “health insurance”, narigat ti agpaagas. Iti maisa nga panag-adal (study) idi 2001, adda 42 bilang ti aoan ti seguroda ket 11 kadagitoy ket Filipinos⁵. Narigatan dagiti aoan ti seguroda nga agpaagas iti agpaot nga sakitda wenno “chronic illnesses” da gapu ti kaaoan ti impormasion ken pagalaanda no casano ti panangtiped ken panag-agas ti sakitda. Ti kaadda ti seguro para ti salun-at wenno “health care coverage” ket masapul a suporta tapno mapasaaat ti salun-at.

PANAGADO KEN PEGGAD TI PANNAKAALA

Para cadagiti Filipinos ditoy Amerika, ti kanser colorectal wenno kanser ti dakkel nga bagis ken uneg ti ubet, ti maisa cadagiti caaduan nga pagtaudan ti ipapatay iti kanser⁶. Maapektaran met dagiti lalaki ken babbai nga Filipino iti kanser ti bara ken tian⁷. Nangatngato ti caadu ti matay ti kanser

ti dalem ken tian nga Filipinos ngem dagiti Puroa). Agsipud ti nababa a bilang ti agpaeksamen para kanser ken panagiruamda cadagiti makmakan ken ti panagug-ugali ditoy Amerika ket dakdakkal ti peggad dagiti Filipinos a makaala ti kanser.

KANSER KEN LALAKI A FILIPINO

Kanser ti Dakkel a Bagis Ken Uneg ti Ubet wenno “Colorectal Cancer” ti maikatlo a pannaka-komon nga klase ti kanser para cadagiti lalaki nga Filipino. Cadagiti amin, iti Filipino ti kabassitan ti bilang a maeksamen para ti colorectal kanser, ken maikadua iti karigatan nga patauden ken agbiag inggana lima a taoen gapu ti kanser ti dakkel a bagis ken uneg ti ubet ngem iti amin nga grupo etniko ditoy Amerika⁸.

Kanser ti Itlog wenno “Prostate Cancer” ti pannaka-komon nga masarakan nga kanser cadagiti lalaki nga Asiano Amerikano ket isumet ti kangatuan ti makaala ken pagtaudan ti ipapatay dagiti lalaki nga Filipino⁹. No casano ti caadu ti agpaeksamen ti “prostate specific-antigen (PSA) testing” isumet ti caadu ti nasarakan nga adda prostate kanser na. Ti caadu ti “PSA testing” nga naaramid iti nakalabas nga taoen cadagiti lalaki a Filipino (46.1%) ket asideg nga agpada kadati dadduma a grupo etniko Asiano ken nababbaba ngem cadagiti Puroa (57.7%)¹⁰.

Kanser ti Bara ti maisapay nga problema ti salun-at nga makaapekto cadagiti lalaki nga Filipino. Isuda met ti maikaddua ti kangatuan ti bilang nga makaala ken kangattuan ti bilang nga matay iti daytoy a sakit cadagiti Asiano⁹. Mabalín nga ti gapu ti nangato nga bilang ti Filipino nga matay iti daytoy nga kanser ket iti kabayag ken kapigsa ti panagtabako wenna pangsigarilio. Dito California, 25% porsiento ti lalaki nga Filipino ket kasangoanan nga agsigarilio. Daytoy nga porsiento ket adayo a nangatangto ngem ti kadaoian ditoy estado nga 19% porsiento para cadagiti adda edadda nga lalaki³.

Kanser ti Dalem ti maikalima ti caadu ti makaala ken matay para cadagiti lalaki a Filipino no ikompara cadagiti dadduma pay a Asiano Amerikano ken “Pacific Islanders”¹¹. Nangatngato met ti porsiento (17.2%) dagiti lalaki a Filipino ti makaala ti daytoy nga sakit no ikompara cadagiti Puroo a lalaki nga adda laeng 6.7% ti makaala³. Nangatngato met ti porsiento ti matay it daytoy a sakit nga lalaki a Filipino (11.3%) ngem dagiti lalaki a Puroo (6.1%)³.

Caadu ti Makaala ti Kanser Segun ti Edad* (kada 100,000) ken Parte ti Bagi a Maapektaran ken Dagiti Grupo Etniko a Asiano, California, manipud 2000 inggana 2002**

“Incidence” ti Kanser

Filipino ¹²	Amin a Parte Ti Bagi	Suso	Dakkel a Bagis ken Uneg ti Ubet	Bara	“Prostate” wenna Itlog ti Lalaki	Tian	Dalem	Puon ti “Uterus” a “Cervix
Lalaki	369.2		48.4	71.9*	113.3*	7.2	16.8	
Babae	281.6	102.4*	29.0	25.5		5.0	5.4	8.5

* Duoa a kangattuan iti bilang para ti parte ti bagi a pakasarakan ti kanser nga maala ti lalaki laeng wenna babbai laeng cadagiti grupo etniko a Asiano **California Cancer Registry, 2000-2002

KANSER KEN BABBAI A FILIPINO

Kanser ti Suso para cadagiti babbai a Filipino, ket isuda ti maikaddua ti kangattuan a makaala no ikompara cadagiti Asiano Amerikano a babbai. Nangangrunapay, dagiti babbai nga Filipino ti kangattuan ti bilang a matay gapu daytoy a kanser. Ti maysa a nanumo a gapu ti pakaalaan daytoy a sakit ket ti dakkel a porsiento ti kaado ti sobra ti dagsen ti bagida (overweight) a babbai a Filipino. Isuda ti kangattuan cadagiti amin a grupo etniko nga naadal. Ti sobra a dagsen ti bagi (overweight) wenna sobra a taba (obesity) ket peggad ti pannakaala ti kanser ti suso intuno malpas ti panagregrepla¹³. Adda 33.5% porsiento Filipino a babbai nga sobra ti dagsen ti bagida wenna “overweight”. Daytoy a porsiento ket nangatangto no ikompara cadagiti daddumapay nga grupo etniko a Asiano¹⁴.

Kanser ti Dakkel a Bagis ken Uneg ti Ubet wenna Kanser a “Colorectal” ti maikadua nga kanangrunaan ti kanser cadagiti babbai a Filipino ngem 25% porsiento laeng iti nagpaeksamen para kadaytoy a kanser wenna “colorectal cancer screening” (panagpaeksamen no adda dara ti takki ti napalabas a 12 a bulan wenna “sigmoidoscopy”/“colonoscopy” ti napalabas a lima nga taoen¹⁰.

Kanser ti Bara ti kanangrunaan a gapu ti ipapatay ti sakit a kanser iti adu a “race” ken grupo etniko¹⁵. Adda 18% porsiento a caadu cadagiti babbai a Filipino ti makaala iti kanser ti bara⁷.

Caadu ti Makaala ti Kanser Segun ti Edad* (kada 100,000) ken Parte ti Bagi a Maapektaran ken Dagiti Grupo Etniko a Asiano, California, manipud 2000 inggana 2002**

Gapu ti Ipatatay

Filipino ¹²	Amin a Parte Ti Bagi	Suso	Dakkel a Bagis ken Uneg ti Ubet	Bara	“Prostate” wenna Itlog ti Lalaki	Tian	Dalem	Puon ti “Uterus” a “Cervix
Lalaki	150.1		16.6	49.8*	15.5*	4.1	12.0	
Babae	97.7	17.5*	9.3	17.5		3.2	4.2	3.1

*Duoa a kangattuan iti bilang para ti parte ti bagi a pakasarakan ti kanser nga maala ti lalaki laeng wenna babbai laeng cadagiti grupo etniko a Asiano **California Cancer Registry, 2000-2002

PANNAKAEKSAMEN KEN PANANGTEPED

Ti pannakaeksamen para kanser wenna “cancer screenings” ket nasapa a mangipakita no adda kanser sakbay nga agkaro ti sakit. Mabalín met nga ibaba ti “cancer screenings” ti bilang ti makaala ken matay gapu daytoy nga sakit. Adda madumaduma nga bakuna nga makatiped cadagiti microbio nga pagtaudanti kanser. Dagiti ehemplo ti adda madumaduma nga klase ti pannakaeksamen ket:

Para ti Lalaki ken Babbai

- “Fecal occult blood test (FOBT)” para ti kanser dagiti dakkel a bagis ken uneg ti ubet
- “Hepatitis B Virus (HBV)” a bakuna nga mangteped ti sakit a HBV ken kanser ti dalem

Para Lalaki

- “Prostate specific-antigen (PSA)” a eksamen para kanser ti “prostate” (kanser ti itlog ti lalaki)

Para Babbai

- Personal a panangeksamen ti suso ken eksamen nga maaramid ti klinika
- “Mammograms” (panang x-ray ti suso) para kanser ti suso
- “Pap smears” para kanser a “cervical”

Ti kasangoanan, nababbaba ti caadu ti Asiano Amerikano a agpapaeksamen para dagiti kanser ngem cadagiti saan nga Purao¹⁶. Nababa ti bilang ti agpapaeksamen nga Filipino gapu ta aoan ti seguroda wenna “insurance”. Maidumduma dagiti Filipina nga aoan “insurance” da ta isuda ti maisa a kababaan nga agpapaeksamen babaen ti “mammography”¹⁷.

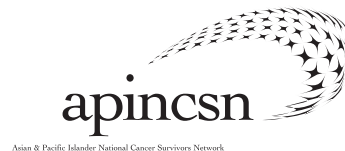
Ti panangteped ti pannakaala ti kanser ket dakdakkal ti maaramid pati pay para dagiti agpaot nga sakit (chronic diseases) casla ti diabetes, sakit ti puso ken sobra a panaglukmeg. Ti dieta a pannangan ti adu a prutas ken natnateng ket makatulog nga maibaba ti peggad ti pannakaala ti kanser ti tian, bara, dakkal a bagis ken “prostate”. No matepdan ti sobra a panaglukmeg wenna “obesity”, mabalin met nga maibaba ti peggad a maala dagiti pannaka-komon a kanser casla ti kanser a “colorectal”, kanser ti suso ken “uterus” babaen ti panagtapos ti panagregregla. Makuna nga 20 inggana 30 porsiento kadagitoy nga kanser-nga ti mano ket dagiti pannaca-comon a kanser ditoy Estados Unidos-ket maala gapu ti sobra a dagsen ti bagi (overweight) ken/wenna kurang a nanaggarao ti bagi (physical inactivity)¹⁹.

Adda mano a wagas tapno maibaba ti peggad ti kanser.

- Ibaba ti panagusar ti tabako wenna ikkaten ti panagtabako
- Mangan ti adu nga prutas ken natnateng (2-8 a kaan)
- Nayunan ti panagkkaan ti makan nga adu ti “fiber” na
- Nayunan ti panaggarao ti bagi casla ehersisio
- Mentenaen ti rebbeng a dagsen ti bagi
- Kasaoyo ti doktoroy panggep cadagiti eksamen para kanser ken dadduma pay nga agpaot nga sakit

Para ti daddumapay ken nayon nga impormasion, mapan wenna aoagan ti:

Asian & Pacific Islander American Health Forum
Asian & Pacific Islander National Cancer Survivors Network
450 Sutter Street, Suite 600, San Francisco, CA 94108
Tel: (415) 954-9988
Email: CDprogram@apiahf.org
Websites: www.apiahf.org and www.apincsn.org

MGA SANGGUNIAN (REFERENCES)

- 1 Ponce, N., Tseng, W., Ong, P., Shek Y.L., Ortiz, S., & Gatchell, M. (2009) *The State of Asian American, Native Hawaiian and Pacific Islander Health in California Report*. Retrieved April 28, 2009 from University of California Asian American and Pacific Islander Policy MRP
Web site: http://www.aasc.ucla.edu/policy/State_AANHPI_Health.pdf
- 2 U.S. Census Bureau (2006). Selected Population Profile in the United States. *American Community Survey*. Retrieved March 25, 2009 from Web site: <http://factfinder.census.gov>
- 3 U.S. Census Bureau (2007, February). The American Community-Asians: 2004. *American Community Survey Reports*. Retrieved March 25, 2009 from, Web site: <http://www.census.gov/prod/2007pubs/acs-05.pdf>
- 4 Harle, M.T., Dela Cruz, R.F., Veloso, G., Rock J., Faulkner J., & Cohen, M.Z. (2007). The Experience of Filipino American Patients with Cancer. *Oncology Nursing Forum*, 34(6): 1170-1175.
- 5 Becker, G. (2001). Effects of Being Uninsured on Ethnic Minorities' Management of Chronic Illness. *Western Journal of Medicine*, 175 (1): 19-23.
- 6 Miller, B.A. & Kolonel, L.N. (1998). Racial/ Ethnic Patterns of Cancer in the United States, 1988-1992. National Cancer Institute (U.S.) Cancer Control Research Program. Bethesda, MD: U.S. Dept. of Health and Human Services, National Institutes of Health.
- 7 Kagawa-Singer M., Pourat N., Breen N., Coughlin S., McLean T.A., McNeel T.S., & Ponce N.A. (2007). Breast and Cervical Cancer Screening Rates of Subgroups of Asian-American Women in California. *Medical Care Research and Review*, (6):706-730.
- 8 The Henry J. Kaiser Family Foundation (2008). Health Coverage and Access to Care Among Asian Americans, Native Hawaiians and Pacific Islanders. *Race/ Ethnicity Health Care Program* Retrieved March 18, 2009 from, Web site: <http://www.kff.org/minorityhealth/upload/7745.pdf>
- 9 American Cancer Society (2007). Cancer Hits US Asian Groups Differently. Retrieved March 25, 2009 from American Cancer Society, Web site: http://www.cancer.org/docroot/NWS/content/NWS_1_1x_Cancer_Hits_US_Asian_Groups_Differently.asp
- 10 McCracken, M., Olsen, M., Chen, M.S., Jemal, A., Thun, M., Cokkinides, V., Deapen, D., & Ward, E. (2007). Cancer Incidence, Mortality, and Associated Risk Factors Among Asian Americans of Chinese, Filipino, Vietnamese, Korean, and Japanese Ethnicities. *American Cancer Society Journal CA: A Cancer Journal for Clinicians*, 57:190-205. Retrieved February 25, 2009 from Web site: <http://caonline.amcancersoc.org/cgi/content/abstract/57/4/190>
- 11 Chang, E.T., Keegan, T.H., Gomez, S.L., Le, G.M., Clarke, C.A., So, S.K., & Glaser, S.L. (2007). The Burden of Liver Cancer in Asians and Pacific Islanders in the Greater San Francisco Bay Area, 1990 Through 2004. *American Cancer Society*, 109 (10): 2100-2108.
- 12 Cockburn M, Deapen D. (2005). California cancer incidence and mortality data by Asian ethnic groups, California Cancer Registry, 2000–2002, in American Cancer Society (ed). Analysis of CCR Data by Asian American Ethnicity for Years 2000–02. Los Angeles, CA: Los Angeles Cancer Surveillance Program, University of Southern California.
- 13 American Cancer Society (2009). *What Are the Risk Factors for Breast Cancer?* Retrieved March 25, 2009 from American Cancer Society
Web site: http://www.cancer.org/docroot/CRI/content/CRI_2_4_2X_What_are_the_risk_factors_for_breast_cancer_5.asp
- 14 Miller, B.A., Chu, K.C., Hankey, B.F., & Ries, L.A. (2008). Cancer Incidence and Mortality Patterns Among Specific Asian and Pacific Islander Populations in the U.S. *Cancer Causes Control*, 19 (3): 227-256.
- 15 National Cancer Institute (2008). *Cancer Trends Progress Report-2007 Update: Fruit and Vegetable Consumption*. Retrieved March 18, 2009 from
Web site: http://progressreport.cancer.gov/doc_detail.asp?pid=1&did=2007&chid=71&coid=707&mid=
- 16 Maxwell, A.E., Bastani, R. & Warda U.S. (2000). Demographic Predictors of Cancer Screening Among Filipino and Korean immigrants in the United States. *American Journal of Preventative Medicine*, 18 (1), 62-68.
- 17 Kandula, N.R., Wen, M., Jacobs, E.A., & Lauderdale, D.S. (2006). Low Rates of Colorectal, Cervical, and Breast Cancer Screening in Asian Americans Compared With Non-Hispanic Whites Cultural Influences or Access to Care? *American Cancer Society*, 107 (1): 184-192.
- 18 National Cancer Institute (2008). *Cancer Trends Progress Report-2007 Update: Weight*. Retrieved March 18, 2009 from Web site: http://progressreport.cancer.gov/doc_detail.asp?pid=1&did=2007&chid=71&coid=709&mid=
- 19 National Cancer Institute (2007). *What is Cancer?* Retrieved March 25, 2009 from, Web site: <http://www.cancer.gov/cancertopics/what-is-cancer>.